

Марія ОСТАПЕНКО

Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України
вул. Грушевського, 4, Київ, 01001, Україна
Електронна пошта: mari_ost@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-6378-7467>

ЛЕГЕНДАРНІ ІМЕНА В АСПЕКТІ ВІДОНІМНОГО СЛОВОТВОРУ

Пропонована стаття є продовженням наших попередніх студій у царині теорії та методології досліджень явища епонімії. Згідно з представленою ідеєю, основними семантичними параметрами опису й аналізу є параметр твірної одиниці, похідної лексеми та зв'язку між ними. У цій розвідці увага зосереджена на особливій групі власних назв, які є твірними для епонімів, — легендарних іменах. Ці пропріативи займають унікальне місце в ономастичному просторі, оскільки є проміжною ланкою між власними назвами на позначення денотатів реального світу та власними назвами, які позначають вигадані, міфічні та фентезійні об'єкти, постаті тощо. Перші в розвідці означені як реаліоніми, другі — як міфоніми.

Пропонується дворівневий підхід для систематизації твірних для епонімів власних назв. На першому рівні основним критерієм виокремлення є відношення денотата до реального світу (реальний, вигаданий, проміжна група). На другому рівні використовуємо денотатно-номінативний підхід, запропонований М. Торчинським, для визначення особливостей позначуваного тією чи іншою власною назвою. Завдяки цьому підходу в межах трьох згаданих класів було встановлено такі підтипи власних назв, як антропоніми, теоніми, зооніми, топоніми тощо. Важливим для класифікації є запобігання змішуванню денотатно-номінативного критерію та критерію джерела походження власної назви.

На основі результатів, отриманих у дисертаційному дослідженні, у цій розвідці представлено глибший аналіз кожного легендарного імені, виокремленого з обраних словників. У межах дослідження встановлено такі підтипи легендарних імен, як антропоніми, топоніми, теоніми та зооніми. Легендарні антропоніми поділено на ті, що позначають святих та біблійних персонажів, і ті, які вказують на напівміфічні постаті. Більше уваги приділяється денотату кожної власної назви та зв'язку між позначуванним та позначенням.

Ключові слова: легендарні імена, оніми, відонімний словотвір, епоніми, семантична деривація.

Пропонована розвідка є продовженням наших попередніх студій у царині теорії та методології досліджень явища епонімії [Єрмоленко, Остапенко]. Зокрема, ми сформуvalи параметричну модель опису й аналізу цього явища в аспекті семантики. Основні параметри в цій моделі пов'язані, по-перше, з

Цитування: Остапенко М. Легендарні імена в аспекті відонімного словотвору. Мовознавство. 2024. № 4. С. 44–59. <https://doi.org/10.33190/0027-2833-337-2024-4-003>

Citation: Ostapenko M. (2024). Legendarni imena v aspekti vidonimnoho slovotvoru [Legendary names from a perspective of deonymic word formation]. Movoznavstvo, (4), 44–59. [In Ukrainian]. <https://doi.org/10.33190/0027-2833-337-2024-4-003>

Стаття опублікована за ліцензією CC BY-SA 4.0 (<http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/>)

твірною щодо епоніма одиницею, по-друге, із семантикою самого епоніма і, по-третє, з дериваційним зв'язком між вихідним онімом і похідним від нього епонімом.

Лексема *епонім* має античне походження — від грец. *ἐπώνυμος* '1. названий за кимось/чимось; 2. той, що дає назву' (Вейсман : 522–523). Як можна помітити, вже у той час цій лексемі була притаманна енантіосемічна дво-значність. У нашій розвідці ми послуговуємось, як і деякі інші мовознавці (Серг. Єрмоленко, О. Ковальчук, З. Циганкова), визначенням терміна *епонім* як лексеми чи словосполучення, що були утворені від власних назв та мають істотно інше, порівняно з твірною одиницею, значення¹, причому похідний епонім може бути як пропріальною, так і апелятивною одиницею, він також не обов'язково є іменником чи номінативним сполученням.

Власні назви (пропріативи, лат. *nomina propria*, грец. *ὀνόμα*), особливості їх виокремлення та класифікації були об'єктом дослідження таких мовознавців, як А. Білецький, Д. Бучко, С. Вербич, Ю. Карпенко, З. Купчинська, Г. Лукаш, А. Непокупний, В. Німчук, Є. Отін, Н. Ткачова, М. Торчинський, П. Чучка, В. Шульгач, Ж.-К. Буланже, А. Гардінер, Ю. Гарфілд, А. Доза, М. Корм'є, Дж. Пілчер, Н. Подольська, В. Сір'яля, Г. Сьоренсен.

Найпоширенішою класифікацією власних назв є класифікація пропріальної лексики з погляду належності окремих її одиниць до певних тематичних (ідеографічних) класів. Як зазначає М. Торчинський, така класифікація формується на основі співвіднесення номінацій з особливостями іменованих об'єктів [Торчинський : 112]; дослідник використовує денотатно-номінативний критерій [там само : 115].

Терміни, які вживають на позначення тих чи інших класів власних назв, є похідними з класичних мов та загальнопоширеними, проте серед мовознавців немає одностайності щодо потрактування окремих класів власних назв. Наприклад, С. Вербич характеризує міфоніми як «власні назви міфічних істот» [Вербич : 54], водночас М. Торчинський, наводячи визначення М. Подольською міфонімів як «назв будь-якої сфери ономастичного простору в міфах, епопеях, казках, билинах» [Подольская : 83–84; цит за: Торчинський : 130], поділяє їх на релігійні та фабулосоніми.

Хоча базовим критерієм для класифікації власних назв є денотатно-номінативний, проте науковці часто використовують й інші критерії. Наприклад, С. Вербич виділяє 10 макрокласів власних назв, серед них такі, як «1) антропоніми (власні особові імена людей); 2) топоніми (власні географічні назви); 3) зооніми (клички тварин) ...» [Вербич : 54], для яких критерієм виокремлення є ідеографічна специфіка денотата тієї чи іншої власної назви. Проте останнім пунктом у цьому переліку є «поетоніми (різноманітні власні назви в художніх творах)» [там само : 54], які виділяються вже за іншим критерієм, а саме за джерелом походження власної назви (пор. також міфоніми, що їх М. Торчинський визначає як будь-які власні назви в міфах, епопеях, казках, билинах).

М. Торчинський у своїй класифікації також зазначає (з посиланням на Н. Подольську), що поетоніми — це «власні назви в художніх творах, які в мові творів виконують, крім номінативної, характеристичну, стилістичну та ідеологічну функції: *М. О. Берліоз* у М. Булгакова, *Муму* в І. Тургенєва,

¹ У статті ми зосереджуємо увагу на однослівних епонімічних одиницях, наводячи, утім, приклади багатослівних епонімів, паралельних до однослівних.

Сонячне місто в М. Носова» [Торчинський : 111; Подольская : 108–109]. Інакше кажучи, під цим кутом зору не кожна власна назва в художніх творах буде класифікуватись як поетонім.

На думку М. Торчинського, «зауваження до класифікації власних назв на основі їхньої співвіднесеності зі сферою людської діяльності зумовлені надзвичайною складністю такого завдання, передусім через те, що окремі розряди онімів можуть бути віднесені до різних груп (наприклад, міфоніми — до ідеонімів або антропонімів)» [Торчинський : 111]. Згідно з таким підходом, власні імена людей можуть бути потрактовані як антропоніми та (в контексті художніх творів) водночас як поетоніми. Якщо власна назва є частиною ономастичного простору міфів та билин, вона визначатиметься як міфонім. Проте, коли та сама власна назва з'являється в художніх творах, вона вже має бути визначена як поетонім.

Для того, щоб уникнути подібних різночитань, у співавторстві з С. Єрмоленком було розроблено дворівневу тематико-ідеографічну класифікацію твірних для епонімів пропріативів, у якій головну роль відіграє денотат, а не джерело його походження. На першому рівні ми, класифікуючи твірні власні назви на підставі відношення денотата оніма до реального світу, виокремили реаліоніми, що позначають реальні об'єкти дійсності, протиставляючи їм міфоніми, денотати яких є вигаданими [Єрмоленко, Остапенко].

Також було виділено проміжну групу, позначену як легендарні імена. Необхідність їх виокремлення продиктована відсутністю достатніх історичних свідчень для однозначного віднесення тих чи інших одиниць до імен з реальними чи, навпаки, вигаданими референтами. Узагалі для встановлення типу тієї чи іншої власної назви доводиться використовувати додаткову позамовну інформацію, верифікація якої виходить за межі суто мовознавчої компетенції.

На другому рівні тематико-ідеографічної класифікації необхідно встановити конкретний тип твірного оніма. Тут можна послуговуватися більш загальною класифікацією, у межах якої виокремлюють антропоніми, топоніми, зооніми, космоніми тощо [Подольская]; або ж скористатися запропонованою М. Торчинським деталізованою версією такої класифікації, де, наприклад, у межах топонімів встановлюють ойконіми, хороніми, гідроніми і под., а останні можна поділити на потамоніми (назви річок), ліммоніми (назви озер), гелоніми (назви боліт) і пелагоніми (назви морів) [Торчинський : 78]. Рівень деталізації тематико-ідеографічної класифікації твірних для епонімів власних назв залежатиме від конкретних дослідницьких завдань. У межах нашої розвідки послуговуємося загальною класифікацією.

Використана дослідницька рамка (інструментарій, методики та процедури) опрацювання епонімів була такою. На початковому етапі з обраних чотирьох лексикографічних джерел («Етимологічний словник української мови» в семи томах, «Словник іншомовних слів» за редакцією О. С. Мельничука, «Походження: короткий етимологічний словник сучасної англійської мови» Е. Партріджа, «Етимологічний словник французької мови» А. Доза) методом суцільної вибірки було виділено деономастичні лексеми української, англійської та французької мов; додатковим джерелом для пошуку відповідного матеріалу також слугували етимологічні відомості, подані в словникових статтях «Оксфордського словника англійської мови». Принагідно залучалися інші словники, зокрема електронні, для знаходження детальнішої інформації щодо деяких лексем.

У межах нашого дослідження в групі легендарних імен, від яких було утворено епоніми, виокремлено антропоніми (імена біблійних персонажів та святих, героїв легенд та напівміфічних персонажів), топоніми, теоніми, а також зооніми.

1. Легендарні антропоніми. Антропоніми (грец. *ἄνθρωπος* 'людина') — це будь-які власні назви, що можуть позначати людину (або групу людей), наприклад, особове ім'я, ім'я по батькові, криптонім, кличка, прізвисько, прізвище, псевдонім, андронім, гінеконім, патронім і под. [Торчинський : 130; Подольская : 31].

Легендарні антропоніми поділяємо на оніми, що позначають святих і біблійних персонажів, та оніми, які вказують на напівміфічних персонажів.

У межах дослідження було встановлено імена таких святих та біблійних персонажів, чиї імена стали твірними для епонімів: *апостол Петро* (лат. *Sanctus Petrus*, грец. *Πέτρος*, англ. *Saint Peter*, франц. *saint Pierre*), *святий Ельм* (лат. *Sanctus Erasmus*, англ. *Saint Elmo*, франц. *saint Elme*), *Діва Марія* (лат. *Maria*, англ. *Mary*, франц. *Marie*), *свята Одрі* (лат. *Aedilthryda*, англ. *Saint Audrey*).

Прикладом денотата твірного оніма на позначення святих і біблійних персонажів є святий Петро (лат. *Sanctus Petrus*). Похідним епонімом від цього імені є англ. *samphire* 'м'ясиста рослина морського узбережжя Європи' (EDME : 2871; MW), слово, що його було утворено шляхом стягнення словосполучення франц. (*herbe de*) *Saint Pierre*.

Іншим епонімом, утвореним від цього ж легендарного імені, є англ. *petrel* 'буревісник' (OED). В англійській мові лексема вперше була зафіксована в 1676 р. як *pitteral* (там само) (*Flawes Jrnl. Voy. Nova Zembla in Acc. Voy. I. «Saw many Pitterals about the Ship»*). Проте вже в 1703 р. англійський капер, дослідник та письменник В. Дампір використав форму *petrel*, так пояснивши причину появи назви:

«As they fly they pat the Water alternately with their Feet, as if they walkt upon it; tho' still upon the Wing. And from hence the Seamen give them the name of *Petrels*, in allusion to St. Peter's walking upon the Lake of Gennesareth» [W. Dampier Voy. III. I. 97, цит. за: (OED), орфографію збережено] — «Коли вони летять... вони ступають по-особливому на воду своїми лапами, наче ходять по ній; хоча все ще використовують крила. І звідси моряки дали їм імена *Petrels*, на згадку про те, як святий Петро ходив Галілейським морем».

Це чудо згадується в Євангелії від Матвія:

«Петро ж відповів і сказав: Коли, Господи, Ти це, то звели, щоб прийшов я до Тебе по воді. А Він відказав йому: Иди. І, вилізши з човна, Петро став іти по воді, і пішов до Ісуса. Але, бачачи велику бурю, злякався, і зачав потопати, і скричав: Рятуй мене, Господи!... І зараз Ісус простяг руку й схопив його, і каже до нього: Маловірний, чого усумнився?» (Біблія. Євангеліє від Матвія 14:28–31).

Лексема була запозичена у французьку мову у вигляді франц. *pétrel* (DÉLF : 552), у деяких словниках зазначено, що лексема походить від англ. *pitteral* (DÉLF : 552; Larousse : 746), а етимологія останньої невідома. Зв'язок з іменем апостола Петра, на думку А. Доза, є поясненням постфактум, натомість у словнику «Le Robert illustré» походження від англійського *Peter* (*Saint Pierre*) зазначено чітко (Robert : 1486).

Іншим подібним денотатом є святий Ельм (від лат. *Sanctus Erasmus*), стягнена італійська форма цього імені (*Sant'Ermo*) була запозичена у французьку як назва для досить тривалого електричного розряду, що виникає при великому напруженні електричного поля в атмосфері у вигляді сяйливих пучків на гострих кінцях високих предметів (УРЕ, 4 : 25) — франц. *elme* (DÉLF : 271), а також у словосполученні *feu de Saint-Elme* (Larousse : 321). В англійській та українській мовах зафіксовані відонімні найменування для цього явища, проте вони вживаються лише у вигляді словосполучень: укр. *вогні святого Ельма*, англ. *St. Elmo's fire* (OED). Причиною такої семантичної еволюції є те, що цей італійський єпископ був покровителем моряків, і це сяйво на щоглі корабля мореплавці сприймали як добрий знак.

Ім'я матері Ісуса Христа Діви Марії у французькій мові було напорочуд продуктивним у плані творення епонімів. У більшості випадків можна простежити прямий чи опосередкований зв'язок похідних епонімів з іменем Пресвятої Богородиці. Проте в інших випадках можемо точно констатувати зв'язок з іменем *Марія* (*Marie, Maria*), але не можемо стверджувати, що саме від Діви Марії утворено ті чи інші слова. У французькій мові є іменник *marial* 'книга молитов, присвячених Богородиці' (CNRTL), а також відповідний прикметник *marial*, 'богородичний' (Larousse : 593) — пор. франц. *littérature mariale* (CNRTL), — але водночас і значна кількість складених лексем з компонентом *marie-*: *marie-couche-toi-là* 'дівчина легкої поведінки' (дослівно 'Маріє, лягай-но тут').

У середньовічній Європі на Успіння Пресвятої Богородиці показували постановки лялькового театру на біблійні мотиви. Фігурка Діви Марії (лат. *Maria*) у таких виставах отримала назву франц. *marionnette* (DÉLF : 459; CNRTL), укр. *маріонетка* (СУМ 4 : 628), англ. *marionette* (OED); згодом цю назву отримали всі подібні ляльки, якими керує актор за допомогою спеціального пристосування. Французька лексема походить від зменшувальної форми імені *Marie* — *Marion* (Larousse : 594).

Іншим похідним епонімом від імені матері Ісуса Христа є франц. *marotte* (DÉLF : 460). Ця лексема використовувалася спочатку лише для позначення зображення Діви Марії, згодом стала позначати голову на скіпетрі у блазня (також англ. *marotte* (OED) у цьому значенні), потім — божевільну або нав'язливу ідею (CNRTL).

Прикладом похідної лексеми від імені *Marie*, проте без точної вказівки на зв'язок з Богородицею, є франц. *marisol* (Larousse : 594). За версією CNRTL, лексема походить від італ. *fare le Marie* 'feindre la simplicité ou la dévotion; être hypocrite' («удавати простоту або відданість, бути лицемірним»). Ім'я *Марія* тут використовується у множині та вживалося на позначення святих жінок, які зображувалися на картинах поховання Ісуса Христа. У 1553 р. цю лексему у формі *marriol* трактували як 'соquin, filou' («пустун, шулер»), у 1578 р. вона була зафіксована у вигляді *marisol*. У 1827 р. слово вже вживалося у значенні 'malin' («хитрий»). Сьогодні прикметник використовується у значенні 'розумний', 'присмний', як іменник позначає розумну, нахабну та веселу особистість (CNRTL). Словосполучення *faire le marisol* вживається як синонім до *se vanter* («хвалитися») та тлумачиться як 'робити щось цікаве, хвалювате, іноді навіть дурне' (CNRTL).

Словотвірна активність власної назви вказує на її широке та активне використання мовцями різних класів і в різних сферах життя в певний період історії того чи іншого народу. Подальший семантичний розвиток похідних

лексем свідчить про затемнення або втрату зв'язку похідного епоніма з твірним онімом, що позначає знакову для католиків постать Діви Марії.

В англійській мові від імені святої Одрі (лат. *Aedilthryda*, англ. *Saint Audrey*) походить лексема *tawdry* (EDME : 3383), що позначає дешеві та претензійні прикраси (OED), а також може вживатися як прикметник зі значенням 'яскравий, але низької якості'. При вживанні прикметника для характеристики особи реалізовується значення 'дешево одягнений або прикрашений'. Останнє значення прикметника, наведене в «Oxford English Dictionary», стосується стилю мови того чи іншого автора, синонімами до *tawdry* в цьому контексті можуть бути використані лексеми *coarse*, *crude*, *vulgar*, *flashy*, *loud* (Thesaurus).

За свідченнями Беди Високоповажного у його «*Historia ecclesiastica gentis Anglorum*», цю святу поховали в мереживному комірцеві, що лишився нетлінним. У XVI ст. архідиякон Кентерберійський Ніколас Гарпсфілд опублікував свою «*Historia Anglicana Ecclesiastica*», у якій зазначив, що в Англії того часу всі жінки хотіли носити подібну прикрасу з гарного тонкого шовку на шії. Ця прикраса називалася англ. *Saint Audrey's laces* («мережива святої Одрі»), що згодом спростилося до англ. *tawdry lace*. Пізніше словосполучення стало позначати неякісне мереживо, яке купують селянки на ярмарках: «Come, you promised me a *tawdry-lace* and a pair of sweet gloves» (Shakespeare) — «Ходімо, ти мені обіцяв гарне намисто та напахчені рукавички»² (Шекспір). Згодом англ. *tawdry* почало використовуватися в атрибутивній функції зі значенням 'яскравий, зате неякісний', (EDME : 3383), 'дешевий' (Phrases). Похідними лексемами в англійській мові є прислівник *tawdrily* ('in a tawdry manner; with cheap finery' — «без смаку; з дешевим вбранням») та іменник *tawdriness* ('the quality of being tawdry' — «несмак»).

Серед імен напівміфічних персонажів, які стали твірними для епонімів, було виокремлено одиниці, що позначають таких денотатів, як *Пелор* та *Ніколя Шовен*.

За переказами та легендами, Пелор (грец. *Πέλωρος*, лат. *Pelorus*) був керманичем карфагенського полководця Ганнібала. Страбон наводить історію про Пелора та Салганея, керманича лівійців (яких було страчено через хибність суджень інших людей щодо географії грецьких місцевостей), для того, щоб підкреслити важливість та необхідність вивчення географії:

«Πέρσαι δὲ καὶ Λίβυες τοὺς πορθμοὺς ὑπονοήσαντες εἶναι τυφλοὺς στενωπούς, ἐγγὺς μὲν ἦλθον κινδύνων μεγάλων, τρόπαια δὲ τῆς ἀγνοίας κατέλιπον, οἱ μὲν τὸν τοῦ Σαλγανέως τάφον πρὸς τῷ εὐρίπῳ τῷ Χαλκιδικῷ τοῦ σφαγέντος ὑπὸ τῶν Περσῶν ὡς καθοδηγήσαντος φαύλως ἀπὸ Μαλιέων ἐπὶ τὸν εὐριπον τὸν στόλον, οἱ δὲ τὸ τοῦ Πελώρου μνήμα καὶ τούτου διαφθαρέντος κατὰ τὴν ὁμοίαν αἰτίαν» (Strab. Geo. 1.1.17) — «Перси та лівійці³, вважаючи [окремі] протоки неспрохідними шляхами, проходили біля великих небезпек, залишили пам'ятки [свого] незнання. Одні [перси] — могили Салганея біля Евріпи⁴ Халкідської, убитого персами як провідника, що неправильно вів флот від Малей⁵ до Евріпи, інші [лівійці] — в пам'ять Пелора, який загинув з тієї ж причини» [переклад мій. — М.О.].

² Репліка належить пастушці Мопсі (англ. *Mopsa*).

³ Ідеться про карфагенян.

⁴ Протока між о. Евбея та материковою Грецією. Острів Евбея настільки близько розташований до материкової Греції, що зараз поєднаний із нею мостом.

⁵ Мис у Греції.

В англійському перекладі у примітках зазначено, що історію про Пелора наводять і Помпоній Мел та Валерій Максим. Останній описує, як Ганнібал, повертаючись до Африки, помітив, що його керманіч Пелор веде кораблі до берегів Італії, запідозрив його у зраді та стратив. Карфагенський полководець не знав про намір Пелора провести кораблі через Мессінську протоку⁶ і лише пізніше, дізнавшись про досконалість цього шляху, наказав встановити пам'ятник страченому керманічеві. Також на честь Пелора назвали металеву трубу, на яку встановлюється судновий компас, — англ. *pelorus* (EDME : 2340; MW), а мис, де було його вбито, в італійській мові отримав назву *Capo Peloro*.

Ніколя Шовен (франц. *Nicolas Chauvin*) був, за легендою, французьким солдатом, який наївно та патетично проголошував свою любов до Франції та Наполеона Бонапарта, через що став популярним позитивним комедійним персонажем (п'єса-фарс братів Кон'ярів «*La Cocarde tricolore*», 1831 р.). Від його імені було утворено лексему франц. *chauvin* 'наївний патріот' (DÉLF : 167), у словнику «*Robert illustré*» ця лексема зазначена як прикметник *chauvin* 'хто має величезне, пристрасне та виняткове захоплення своєю країною' (Robert : 356), до якого наведено інше можливе трактування: 'націоналіст та подекуди ксенофоб' (там само). Пізніше з'явилися слова франц. *chauvinisme* (CNRTL), англ. *chauvinism* (OED), укр. *шовінізм* (СУМ 11 : 505), що позначають найреакційнішу форму націоналізму, що пропагує національну винятковість, ненависть до інших національностей, розпалює ворожнечу між країнами й народами; також франц. *chauviniste* (Larousse : 190), англ. *chauvinist* (OED), укр. *шовініст* (там само : 505).

2. Легендарні теоніми. Теоніми (грец. θεός 'бог') — власні назви божеств будь-якого пантеону [Торчинський : 130; Подольская : 124]. Установлені в межах дослідження референти легендарних теонімів — Гермес Трисмегіст (грец. *Ἑρμῆς ὁ Τρισμέγιστος*) та Ісус Христос (грец. *Ἰησοῦς Χριστός*, лат. *Iesus Christus*).

Основні цитати вже було наведено в нашому дисертаційному дослідженні, тут ми їх подаємо також для всебічного висвітлення проблематики та поглиблюємо нашими міркуваннями про природу легендарних імен [Остапенко : 79–81].

В одних джерелах Гермес Трисмегіст згадується як бог:

«*Mercurius <...> quintus quem colunt Pheneatae, qui Argum dicitur interemisse ob eamque causam Aegyptum profugisse atque Aegyptiis leges et litteras tradidisse: hunc Aegyptii Theyt appellant, eodemque nomine anni primus mensis apud eos vocatur*» (Cicero III : 56) — «Із Меркуріїв <...> П'ятий, що йому поклоняються фенети, як кажуть, убив Аргуса. Через те й утік до Єгипту і повідав єгиптянам закони та писемність. Єгиптяни називають його Тотом; і так само зветься у них перший місяць року» (Цицерон).

⁶ Протока між східним берегом Сицилії і південним берегом Калабрії, материкової Італії. Через особливості берега та скель, а також водоверті в цій протоці давні греки вважали, що Мессінська протока є місцем проживання морських потвор Скільли (Сцілли) та Харібди (грец. *Σκύλλα*, грец. *Χάρυβδις*). Ці лексеми вживаються у вислові між *Сціллою та Харібдою* (СУМ 9, 1978 : 907), англ. *between Scylla and Charybdis* (MW), франц. *tomber de Charybde en Scylla* (DÉLF 1938 : 164; CNRTL), що означає перебування під загрозою двох однаково серйозних небезпек (пор. з *вогню та в полум'я*).

В етимологічному та історичному словнику французької мови «Larousse» зазначено, що Гермес Трисмегіст був у єгиптян богом Тотом, якого вважали засновником алхімії (Larousse : 481), за «Оксфордським словником», таке ім'я йому дали неоплатоніки та послідовники містицизму й алхімії (OED).

В інших джерелах він згадується нарівні зі смертними (Платоном, Піфагором, сімома великими мудрецами):

«idem testatur Hermes, quem Cicero ait in numero deorum apud Aegyptios haberi, eum scilicet qui ob uirtutem multarumque artium scientiam Termaximus nominatus est, et erat non modo Platone, uerum etiam Pythagora septemque illis sapientibus longe antiquior» (Lactantius 11) — «Про це також свідчить Гермес, який, за словами Платона, є у переліку богів, що їх шанують єгиптяни, і за добротності і за знання багатьох наук іменується Тричі Великим (Termaximus); і він був не лише задовго до Платона, а й Піфагора і також до семи знаменитих мудреців» [Остапенко : 80].

За деякими переказами, Гермес був відомим мудрецем і автором давніх «герметичних» творів, які навів у II ст. н.е. Климент Александрійський:

«Δύο μὲν οὖν καὶ τεσσαράκοντα αἱ πάντῃ ἀναγκαῖαι τῷ Ἑρμῇ γεγόνασι βιβλοὶ ὧν τὰς μὲν τριάκοντα ἐξ τῆν πᾶσαν Αἰγυπτίων περιεχοῦσας φιλοσοφίαν οἱ προειρημένοι ἐκμανθάνουσι» (Clement, VI : 4.37.3) — «Отже, нараховується 42 найважливіші книги Гермеса і 36 з них, які містять єгипетську філософію, використовуються учасниками церемонії» [Остапенко : 79–80].

Із наведених джерел не можна однозначно характеризувати Гермеса Трисмегіста як бога чи як смертного, тому його ім'я відносимо до легендарних.

За переказами, задля приховання таємних знань Гермес забезпечив свою літературу магічними печатками, через що слово *герметичний* почало позначати 'щільно замкнений', а *герметизм* — 'таємна наука, викладена в герменевтичних книжках' (Онацький 2 : 240). Похідними епонімами від цього імені є англ. *hermetic* 'такий, що не пропускає рідини або газу; щільно закритий, непроникний' (OED), франц. *hermétique* 'т. с.' (DÉLF : 388), укр. *герметичний* 'т. с.' (СУМ 2 : 55) (а також дієслова, іменники та прислівники з цим значенням: англ. *hermetical, hermetically, hermetist, hermetism*; франц. *hermétiquement, herméticité, hermétisme, hermétiste*; укр. *герметизувати, герметизуватися, герметизація, герметичність, герметично*). У французькій мові лексема набула додаткового значення 'важкий чи неможливий для розуміння' (Robert : 936).

Іншим легендарним теонімом, виокремленим у межах нашого дослідження, є ім'я ключової постаті християнської релігії — Ісуса Христа. А. Робертсон у «Походженні християнства» зазначає, що «жоден з античних авторів, висловлювання яких нам відомі, не має сумнівів щодо історичного існування Ісуса» [Робертсон : 135], а дослідник П. Павленко ставить за мету відтворення головних історико-хронологічних віх життя засновника християнства та прагне довести факт, що Ісус Христос був історичною постаттю [Павленко]. Беручи до уваги такий погляд, ономасти могли б класифікувати ім'я Ісуса Христа як антропонім, що позначає реальну особу.

Разом з тим у Біблії описані чудеса, які робив Ісус, і які не можна раціонально пояснити, напр.:

«Ісус каже до слуг: Наповніть водою посудини. І їх поналивали вщерть. І Він каже до них: Тепер зачерпніть, і занесіть до весільного старости. І занесли. Як весільний же староста скуштував воду, що сталась вином, а він не знав, звідки воно, знали ж слуги, що води наливали... Такий початок чудам зробив Ісус у Кані Галілейській, і виявив славу Свою» (Біблія. Євангеліє від Івана, 2:7–11).

О. Белей відносить ім'я Ісуса Христа до теонімів (або власних назв бога), виділених у межах ширшої групи сакронімів⁷ [Белей : 86].

Віднесення імені Ісуса Христа до реаліонімів чи міфонімів залежить від погляду дослідників. Відповідно ця лексема може бути схарактеризована як теонім, антропонім або сакронім. Зважаючи на зазначене вище, ми відносимо пропріатив *Ісус Христос* до легендарних теонімів.

Похідними від цього імені є назва релігії — укр. *християнство* (СУМ 11 : 147), англ. *Christianity* (OED), франц. *christianisme* (CNRTL), а також назва членів католицького чернечого ордену єзуїтів *Societas Jesu* «Товариство Ісуса» — укр. *єзуїт* (СІС 324), англ. *Jesuit* (OED), франц. *jésuite* (CNRTL). Переносно остання лексема позначає підлу, лицемірну, підступну людину, оскільки система моралі єзуїтів (лат. *theologia moralis accomodativa*) давала можливість представникам ордену довільно тлумачити основні морально-релігійні вимоги та використовувати різні, іноді навіть підступні методи для зміцнення влади Папи Римського та боротьби проти Реформації (СУМ 2 : 497). В англійській та французькій мовах знаходимо подібні тлумачення: 'a dissembling person; a prevaricator' («людина, яка прикидається, лукава людина») з приміткою, що ця семантика, образлива для деяких католиків, відображає погляди ворогів цієї релігійної організації (OED) та 'qui est dissimulé, hypocrite, voire retors' («потайлива людина, лицемірна, навіть підступна») (CNRTL). Укладачі словника «Le Robert illustré» наводять такі синоніми до цих слів: франц. *hypocrite, hypocrisie* (Robert : 1060) («лицемір, лицемірство»).

В англійській мові лексема *Jesuit* також позначала 'різновид жіночого вбрання XVIII ст.' і 'тип експортованої китайської порцеляни, прикрашеної релігійними картинками' (OED), а у французькій (*jésuite*) — архітектурний бароковий стиль XVII ст. (Robert : 1060).

3. Легендарні топоніми. Серед легендарних топонімів, які стали твірними для епонімів, було виявлено такі імена: *Капернаум, Содом і Гоморра, Голгофа, Геєна*. Хоча вони й позначають реальні території, інформація про місцевості, а також про чудеса, що там ставалися, зафіксована в Біблії, саме біблійні оповіді про дива сприяли переосмисленому використанню цих власних назв. Зважаючи на двоїсту природу наведених топонімів (реальність референта та наявність чудес, засвідчених у Святому Письмі), ми відносимо їх до групи легендарних імен.

Капернаум (лат. *Cafarnaum*) згадується в Новому Завіті як місце, де Ісус творив чудеса та зустрів своїх апостолів. Місцевих жителів, які не покаялися за гріхи, було покарано: «А ти, Капернауме, що до неба піднісся, аж до аду ти зійдеш. Бо коли б у Содомі були відбулися ті чудеса, що в тобі вони сталися, то лишився б він був по сьогоднішній день» (Біблія. Євангеліє від Матвія XI, 23). Похідним епонімом є франц. розм. *capharnaïm* 'місце безладу, хаосу'

⁷ Дослідник наводить лексему *Ісус Христос* серед інших одиниць, таких як *Бог-Отець, Бог-Син, Ягве, Свята Трійця* та ін. [Белей : 86].

(Robert : 302; DÉLF : 138), пор. в О. де Бальзака: «Le cabajoutis est à l'architecture parisienne ce que le *capharnaïm* est à l'appartement, un vrai fouillis où l'on a jeté pêle-mêle les choses les plus discordantes» (Balzac). У словнику «Larousse» також згадано можливий фонетичний зв'язок лексеми зі словом *cafourniau* 'темна комора' (від лат. *furnus* 'піч') (Larousse : 158).

Подібне чи аналогічне значення мають епоніми, утворені від інших легендарних топонімів — Содому та Гоморри (лат. *Sodoma et Gomorrha*): англ. *Sodom* 'зле та корумповане місце' (EDME : 3316), укр. *содом* 'крайне безладдя; метушня, шум; крайня аморальність, розпуста, що панують де-небудь' (СУМ 9 : 437). Причиною для такого використання є те, що, згідно з Біблією, ці міста відзначалися розпустою та настільки надмірними веселощами, що їх було чути аж на небесах: «І промовив Господь: Через те, що крик Содому й Гоморри великий, і що гріх їхній став дуже тяжкий, зйду ж Я та й побачу, чи не вчинили вони так, як крик про них, що доходить до Мене, тоді їм загибель, а як ні то побачу» (Біблія. Книга Буття, 18:20–21). У французькій мові цей топонім у переносному значенні не вживається, проте наявні похідні одиниці франц. *sodomie, sodomiser, sodomite* (Robert : 1823), пор. англ. *sodomy, sodomize, sodomite* (MW). У 11-томному «Словнику української мови» відповідні похідні лексеми відсутні, а статті в 20-томному «Словнику української мови» укладено лише до літери «П».

В англійську і французьку мови ввійшли лексеми англ. *Calvary* (MW) та франц. *calvaire* (DÉLF : 131), які були утворені від латинського відповідника назви пагорба *Calvariae locus* (укр. *Голгофа*, від араб. *Gūlgaltā*) і позначають сильні страждання (OED; Robert : 290). Саме на цьому пагорбі розп'яли Ісуса Христа: «І, ніши Свого хреста, Він вийшов на місце, Череповищем зване, по-гебрейському⁸ Голгофа. Там Його розп'яли» (Біблія. Євангеліє від Івана, 19:18–19). В українській мові слово *голгофа* позначає лише місце страти (СУМ 2 : 106; СУМ-20).

Долина Гінном — лат. *Ennom* (Jos 18:16) біля Єрусалима була місцем ідолопоклонства, де спалювали людей як пожертву язичницьким богам: «І побудували ті жертовні пагірки Тофета, що в долині Бен-Гіннома, щоб палити синів своїх та дочок своїх на огні, чого Я не наказував, і що на серце Мені не приходило...» (Біблія. Книга пророка Єремії, 7:31). У тексті Старого Заповіту Септуагінти цей топонім було передано як грец. *Γέεννα*:

«καὶ καταβήσεται τὰ ὄρια ἐπὶ μέρους τοῦ ὄρους, ὃ ἐστὶν κατὰ πρόσωπον νάτης Οὐναί, ὃ ἐστὶν ἐκ μέρους Εμεκραφαὶν ἀπὸ βορρᾶ, καὶ καταβήσεται Γαιεννα ἐπὶ νότου Ιερουσαι ἀπὸ λιβὸς καὶ καταβήσεται ἐπὶ πηγὴν Ρωγὴλ» (Biblia. Septuaginta. Jos 18:16) — «І сходить та границя до кінця гори, що навпроти Ге-Бен-Гіннома, що в долині Рефаїм на північ. І сходить Ге-Гінном побіч євусеянина на південь, і сходить до Ен-Рогелу» (Біблія. Книга Ісуса Навина, 18:16).

У Книзі пророка Єремії описано кари, які Господь обіцяє наслати на це місце за гріхи жителів, серед яких і вогонь: «Бо Я покараю вас згідно із плодом ваших учинків, говорить Господь, і огонь запалю в його лісі, і він пожере всі довкілля його!» (Біблія. Книга пророка Єремії, 21:14).

У книгах Нового Заповіту з'являється лексема *геєна* (також у словосполученні *геєна огненна*), яка символізує пекло та найбільші страждання:

⁸ Слід трактувати як «мова євреїв», якою в ті часи була арамейська.

«І коли твоє око тебе спокушає, його вибери й кинь від себе: краще тобі однооком ввійти в життя, ніж з обома очима бути вкиненому до *геєни огненної*» (Біблія. Євангеліє від Матвія, 18:9); пор. лат. «et si oculus tuus scandalizat te erue eum et proice abs te bonum tibi est unoculum in vitam intrare quam duos oculos habentem mitti in *gehennam ignis* (дослівно «у геєну вогню». — *М.О.*)» (Biblia Sacra Vulgata. Mat, 18:9).

Похідними епонімами укр. *геєна* (СУМ 2 : 46), англ. *Gehenna* (EDME : 1251), франц. *géhenne*, (DÉLF 1938 : 357) іменують місце загробних тортур, пекло.

4. Легендарні зооніми. Зооніми (грец. ζῷον ‘жива істота’) позначають власні назви (клички) тварин, зокрема домашніх, утримуваних у зоологічному парку, цирку, в охороні, піддослідних або диких [Подольская : 59; Торчинський : 130].

Єдиним виділенням у межах дослідження легендарним зоонімом, що став твірною одиницею для епонімів, є кличка коня сера Гавейна Оркнейського, лицаря Круглого столу короля Артура. Грінголет (кельт. *Keinkaled*, від кельт. *kein* ‘красивий’ та кельт. *kaled* ‘жорсткий, енергійний’ (CNRTL) був міцним конем, широко відомим своєю бойовою вдачею. У XII ст. Кретьєн де Труа у своєму романі «Ерік і Еніда» (франц. *Érec et Énide*) використав кличку *Грінголет* як апелятив, що позначає коня невизначеної породи: «s’ot le *gringalet* aresné// la sele mise et afrené» (Troyes : 3910–3911), англ. переклад: «and he had tied his *horse*// saddled and bridled, by the reins» (там само : 3955–3959); «Galopant sor le *gringalet* // s’an aloit Keus tot un valet» (там само : 3921–3922).

У примітках до російськомовного видання роману «Ерік і Еніда» зазначено, що в деяких романах тієї епохи назва породи коня сера Гавейна перетворилася на його кличку, тобто слово *gringalet* спочатку було назвою породи (апелятив перетворився в онім, а не навпаки), проте цілком імовірно, що в Кретьєна де Труа давня кличка коня валлійського походження перетворилася на назву її породи, натомість насправді такої породи не існувало. У примітках до англійського видання 1987 р. вказано, що лексема *le gringalet* використовується тут і в іншому творі Кретьєна де Труа (франц. *Conte del Graal*) на позначення коня сера Гавейна, проте точно встановити значення терміна *le gringalet*, як уважає К. В. Керрол, неможливо (Troyes : 326).

Дослідники також не одностайні щодо питання походження лексеми *gringalet*, -ette у значенні ‘слабка, мізерна людина’. В етимологічному словнику А. Доза з посиланням на «Французько-англійський словник» Р. Котгрейва 1611 р. зазначено, що лексема *gringalet* у значенні ‘порода коня’ походить від клички коня сера Гавейна (DÉLF : 375). В етимологічному словнику «Larousse» наведено дві окремі лексеми: *gringalet*¹ позначає породу коня і походить від згаданої клички, а *gringalet*² у значенні ‘блазень’ утворено від швейц.-нім. **grängelli* ‘непримітний чоловік’ (з посиланням на словник Р. Котгрейва) (Larousse : 459). У самому ж «Французько-англійському словнику» наведено лексему *gringalet* (m) у значенні ‘весела життєрадісна людина, приємний злодій, спортивний, зарозумілий байстрюк’ (Cotgrave).

У матеріалах CNRTL представлено дві гіпотези походження слова: або від клички коня, або, імовірноше, від швейц.-нім. **gränggeli*, яке потрапило до Франції через швейцарських найманців. Якщо друга гіпотеза походження слова відповідає дійсності, тоді збіг лексеми з кличкою коня був би абсолютно випадковим (CNRTL).

Отже, легендарні імена є нечисленною проміжною ланкою твірних для епонімів власних назв, денотати яких одночасно належать до реального і міфологічного світу. Для дослідження цих онімів обов'язковим є залучення екстралінгвальної інформації, завдяки якій можна пролити світло на природу таких слів, їхніх зв'язків з позначуванням та похідним. Іноді до групи легендарних імен потрапляють оніми, що позначають деяких людей і тварин та не стосуються згаданої релігії.

Мова є невіддільною від культури та історії її носіїв. У цьому тісному взаємозв'язку деякі власні назви можуть переходити до розряду легендарних імен, а згодом ставати твірними одиницями для інших лексем, серед них і епонімів.

ЛІТЕРАТУРА

- Белей О. Місце українських сакронімів у національній онімійній системі. *Slavica Wratislaviensia*. 2016. Т. 162. С. 81–90.
- Вербич С. Українська онімна лексика: функціональний аспект. *Вісн. НАН України*. 2008. №5. С. 54–60.
- Єрмоленко С., Остапенко М. Тематико-ідеографічний аспект опису та аналізу епонімії. *Studia Linguistica*. 2019. Вип. 15. С. 53–65.
- Остапенко М. Семантичні параметри епонімії : дис. д-ра філос. Київ. 2024. 219 с.
- Павленко П. Постаць Ісуса Христа в контексті релігієзнавчих досліджень. *Укр. релігієзнавство*. 2003. № 27–28. С. 146–157.
- Подольская Н. Словарь русской лингвистической терминологии. Москва : Наука, 1978. 200 с.
- Робертсон А. Происхождение христианства. Москва : Изд-во иностр. лит., 1959. 324 с.
- Торчинський М. Структура онімного простору української мови : монографія. Хмельницький : Авіст, 2008. 548 с.

ДЖЕРЕЛА

Біблія	Біблія / пер. І. Огієнка. URL: http://www.my-bible.info/biblio/ukrainskaya-bibliya/index.html (дата звернення: 22.08.2024).
Вейсман	Вейсман А. Греческо-русский словарь. Москва : Наука, 1991. 1370 с.
Онацький	Онацький Є. Українська мала енциклопедія. Буенос-Айрес : Дзвін, 1957–1967. Т. 1–8.
СІС	Словник іншомовних слів / за ред. О. Мельничука. Київ : УРЕ, 1985. 966 с.
СУМ	Словник української мови / за ред. І. Білодіда. Київ : Наук. думка, 1970–1980. Т. 1–11.
СУМ-20	Словник української мови : в 20 т. Київ : Наук. думка, 2010–Т.1–14. URL: https://services.ulif.org.ua/ (дата звернення: 22.08.2024).
Труа	Труа К. Эрек и Энида. Москва : Наука, 1980. 510 с.
УРЕ	Українська радянська енциклопедія / гол. ред. М. П. Бажан. 2-ге вид. Київ : УРЕ, 1974–1985. Т. 1–17.
Цицерон	Цицерон. Про державу. Про закони. Про природу богів / пер. В. Д. Литвинова. Київ : Основи, 1998. 483 с.
Шекспір	Шекспір В. Зимова казка / пер. В. Коптілова. Київ : Дніпро, 1986. URL: https://www.ukrlib.com.ua (дата звернення: 22.08.2024).

Balzac	Balzac O. Etudes de moeurs. 3 livre. Scènes de la vie parisienne. T. 1. Histoire des treize. 1. Ferragus. URL : https://www.ebooksgratuits.com/ebooksfrance/balzac_histoire_destreize_1_ferragus.pdf (дата звернення: 22.08.2024).
Biblia	Biblia. URL: https://www.academic-bible.com (дата звернення: 22.08.2024).
CNRTL	Centre national de ressources textuelles et lexicales. URL: https://www.cnrtl.fr (дата звернення: 22.08.2024).
Cicero	Cicero. De Natura Deorum. URL: www.perseus.tufts.edu/hopper (дата звернення: 22.08.2024).
Clement	Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς. Στρώματα. URL: http://khazarzar.skeptik.net/pgm/PG_Migne/Clement%20of%20Alexandria_PG%2008-09/Stromata.pdf (дата звернення: 22.08.2024).
Cotgrave	Cotgrave R. A Dictionarie of the French and English Tongues. London. 1611. URL: https://www.pbm.com/~lindahl/cotgrave/ (дата звернення: 22.08.2024).
DÉLF	Dauzat A. Dictionnaire étymologique de la langue française. Paris : Larousse, 1938. 824 p.
EDME	Partridge E. Origins: A Short Etymological Dictionary of Modern English. Front Cover. London : Routledge, 1966. (electr. vers.)
Larousse	Dictionnaire étymologique et historique du français. Paris : Larousse, 2022. 1280 p.
Lactantius	Lactantius. De ira Dei. URL: https://la.wikisource.org/wiki/De_ira_Dei (дата звернення: 22.08.2024).
MW	Merriam-Webster: America's Most Trusted Dictionary URL: www.merriam-webster.com (дата звернення: 22.08.2024).
OED	Oxford English dictionary on CD-ROM (v. 4.0). Oxford, 2009.
Phrases	Phrases and Sayings, with meanings and origins explained. URL: https://www.phrases.org.uk (дата звернення: 22.08.2024).
Robert	Le Robert illustré. Nouvelle edition millésime Paris : 2024. 2144 p.
Shakespeare	Shakespeare W. Winter's Tale. URL: shakespeare.mit.edu (дата звернення: 22.08.2024).
Strabo. Geo	Στράβων. Γεωγραφικά. URL: https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.01.0197%3Abook%3D1%3Achapter%3D1%3Asection%3D1 (дата звернення: 22.08.2024)
Thesaurus	Power Thesaurus. URL: https://www.phrases.org.uk (дата звернення: 22.08.2024).
Troyes	Troyes C. Érec et Énide. New York & London : Garland Publishing, Inc. URL: https://archive.org/details/erecenide0000chre_k5c6 (дата звернення: 22.08.2024).

Дата надходження до редакції: 27.08.2024

Дата надходження після доопрацювання: 09.09.2024

Дата затвердження редакцією: 16.09.2024

REFERENCES

- Belei O. (2016). Mistse ukrainskykh sakronimiv u natsionalnii onimiinii systemi. *Slavica Wratislaviensia*, (162), 81–90. [In Ukrainian].
- Verbych S. (2008). Suchasna ukrainska onimna leksyka: funktsionalnyi aspekt. *Visnyk NAN Ukrainy*, (5), 54–60. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/2005/10%20-%20Verbych.pdf?sequence=1> (last accessed: 22.08.2024). [In Ukrainian].

- Yermolenko S., Ostapenko M. (2019). Tematyko-ideohrafichniy aspekt opysu ta analizu eponimii. *Studia Linguistica*. Kyiv, (15), 53–65. [In Ukrainian].
- Ostapenko M. (2024). Semantychni parametry eponimii. Dr. of Phil. Sc. Diss. Kyiv. [In Ukrainian].
- Pavlenko P. (2003). Postat Isusa Khrysta v konteksti relihiieznavchykh doslidzhen. *Ukrainske relihiieznavstvo*, (27–28), 146–157. [In Ukrainian].
- Podolskaya N. (1978). Slovar russkoj onomasticheskoy terminologii. Moscow: Nauka. [In Russian].
- Robertson, A. (1959). Proiskhozhdenie hristianstva. Moscow: Izdatel'stvo inostrannoj literatury. [In Russian].
- Torchynskyi M. (2008). Struktura onimnoho prostoru ukrainskoi movy: monohrafiia. Khmelnytskyi: Avist. [In Ukrainian].

SOURCES

Balzac	Balzac O. Etudes de moeurs. 3e livre. Scènes de la vie parisienne. T. 1. Histoire des treize. 1. Ferragus. URL : https://www.ebooksgratuits.com/ebooksfrance/balzac_histoire_des_treize_1_ferragus.pdf (last accessed: 22.08.2024).
Biblia	Biblia. URL: https://www.academic-bible.com (last accessed: 22.08.2024).
Bibliia	Bibliia. I. Ohiienko (Transl.). URL: http://www.my-bible.info/biblio/ukrainskaya-bibliya/index.html (last accessed: 22.08.2024). [In Ukrainian].
Cicero	Cicero M. T. De Natura Deorum. URL: www.perseus.tufts.edu/hopper (last accessed: 22.08.2024).
Clement	Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεύς. Στρώματα. URL: http://khazarzar.skeptik.net/pgm/PG_Migne/Clement%20of%20Alexandria_PG%2008-09/Stromata.pdf (дата звернення: 22.08.2024).
CNRTL	Centre national de ressources textuelles et lexicales. URL: https://www.cnrtl.fr (last accessed: 22.08.2024).
Cotgrave	Cotgrave R. (1611). A Dictionarie of the French and English Tongues. London. URL: https://www.pbm.com/~lindahl/cotgrave/ (last accessed: 22.08.2024).
DÉLF	Dauzat A. (1938). Dictionnaire étymologique de la langue française. Paris: Larousse.
EDME	Partridge E. (1966). Origins: A Short Etymological Dictionary of Modern English. Front Cover. Routledge. (electr. vers.).
Lactantius	Lactantius. De ira Dei. URL: https://la.wikisource.org/wiki/De_ira_Dei (last accessed: 22.08.2024).
Larousse	Dictionnaire étymologique et historique du français. (2022). Éditions Larousse.
MW	Merriam-Webster: America's Most Trusted Dictionary URL: www.merriam-webster.com (last accessed: 22.08.2024).
OED	Oxford English dictionary on CD-ROM (v. 4.0). (2009). Oxford.
Onatskyi	Onatskyi Ye. (1957–1967). Ukrainska mala entsyklopediia. Buenos-Aires: Dzvin. [In Ukrainian].
Phrases	Phrases and Sayings, with meanings and origins explained. URL: https://www.phrases.org.uk (last accessed: 22.08.2024).
Robert	Le Robert illustré. (2024). Nouvelle edition millésime 2025. Pollina.
Shakespeare	Shakespeare W. Winter's Tale. URL: shakespeare.mit.edu (last accessed 22 August 2024).

- Shekspir Shekspir V. Zymova kazka. V. Koptilov (Transl.). URL: <https://www.ukrlib.com.ua> (last accessed 22.08.2024). [In Ukrainian].
- SIS Slovyk inshomovnykh sliv. (1985). O. Melnychuk (Eds.). Kyiv: Holovna Redaktsiia Ukrainskoi Radianskoi Entsyklopedii. [In Ukrainian].
- Strabo. Geo Στράβων. Γεωγραφικά. URL: <https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.01.0197%3Abook%3D1%3Achapter%3D1%3Asection%3D1> (last accessed: 22.08.2024).
- SUM Slovyk ukrainskoi movy: in 11 vols. (1970–1980). Kyiv: Naukova dumka. [In Ukrainian].
- SUM-20 Slovyk ukrainskoi movy: in 20 vols. URL: <https://services.ulif.org.ua/> (last accessed: 22.08.2024). [In Ukrainian].
- Thesaurus Power Thesaurus. URL: <https://www.phrases.org.uk> (last accessed: 22.08.2024).
- Troyes Troyes C. (1987). Érec et Énide. New York & London : Garland Publishing, Inc. URL: https://archive.org/details/erecenide0000chre_k5c6 (last accessed: 22 August 2024).
- Trua Trua K. Ere i Enida. (1980). Moscow: Izdatel'stvo «Nauka». [In Russian].
- Tsytserson Tsytserson M. T. (1998). Pro derzhavu. Pro zakony. Pro pryrodu bohiv. V. Lytvynov (Transl.). Kyiv: Osnovy. [In Ukrainian].
- URE Ukrainska radianska entsyklopediia: in 12 vols. (1974–1985). M. Bazhan, O. Antonov (Eds). 2 ed. Kyiv: Holovna redaktsiia URE. [In Ukrainian].
- Veisman Veisman A. (2011). Grechesko-russkij slovar. Moscow: Tipografyia «Nauka». [In Russian].

Received: 27.08.2024

Received in revised form: 09.09.2024

Accepted: 16.09.2024

Mariia OSTAPENKO

O. O. Potebnia Institute of Linguistics of the National Academy of Sciences of Ukraine

4 Hrushevskoho Str., Kyiv, 01001, Ukraine

E-mail: mari_ost@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0002-6378-7467>

LEGENDARY NAMES FROM A PERSPECTIVE OF DEONYMIC WORD FORMATION

The present article continues the author's previous studies in the theory and research methodology of eponymy. In them, she has proceeded from a parametrical model for the description and analysis of eponymic semantics, whose three principle parameters are related to the underlying proper name, the derived eponym, and the motivational relationship between the first and second. This paper focuses on a special group of proper names from which some eponyms are formed: legendary names. These proper nouns are of a unique onomastic nature, as they occupy an intermediate position between realonyms, i. e. proper names denoting real-world entities, and mythonyms, denoting fictitious, mythical or fantastic entities.

The author has employed a two-level approach to systematizing proper names underlying eponyms. At the first level, the main classification criterion is the general type of an underlying name's *denotatum* (such as real, fictional, or intermediate), and at the second level criterion deals with its individual rather than shared features (cf. M. Torchynskyi's denotative-nominative approach). Using this approach, we have distinguished further subtypes of proper names within the principle types, such as anthroponyms, theonyms, zoonyms, toponyms, etc. In doing this, we have avoided mixing the denotative-nominative criterion with that of proper name origin.

Proceeding from the findings of her PhD research, the author has continued her in-depth analysis of each legendary name that she found in lexicographic reference sources. In particular, she has distinguished such subtypes of legendary names as anthroponymic, toponymic, theonyms, and zoonymic ones. Legendary anthroponyms are further divided into those denoting saints and biblical characters, and those denoting semi-mythical figures. In that, she scrupulously discusses the *denotatum* of each proper name, as well as the relationship between the signifier and the signified.

Keywords: legendary names, proper names, deonymic word formation, semantic derivation.